

.....
праця. – С. 106; 36. Афтенюк С.Я. Ленинская национальная политика Коммунистической партии и образование советской государственности молдавского народа.- Кишинев, 1971. – С. 281; 37. III сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету VIII скликання. - С. 48; 38 История Приднестровской Молдавской Республики. – С. 95; 39. Всесоюзная перепись населения 1926 года: УССР. Итоги по республике. – М., 1930.– Т. 26. – С. 19-20; 40. Начало большого пути: Сборник документов и материалов. - С. 37.

В.І. Петренко

ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИКІВ В УКРАЇНІ В 1929 Р.

Найбільший інтерес у науковців щодо подій 1929 р. на селі пов'язаний, насамперед, з примусовою суцільною колективізацією сільського господарства та “ліквідацією куркуля як класу”, оскільки здійснення цих кампаній більшовицькою владою зруйнувало одноосібне ведення господарювання, знищивши при цьому сотні тисяч ні в чому не винних хліборобів.

Наукових досліджень стосовно значного посилення репресивних хлібозаготівель напередодні насильницької колективізації обмаль, ще менше їх про впровадження в українському селі так званих “нових методів” в ході виконання хлібозаготівельних планових завдань. А саме реквізиції селянського зерна, які згодом переросли у відбирання всіх наявних продуктів харчування за “невиконання планів”, в найбільшій мірі призвели до величезних масштабів голодомору в Україні.

Серед наукових праць, де йде мова про “нові методи” хлібозаготівель 1929 р., важливе місце займає ґрунтовне дослідження “Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки”. Один з авторів, Л.В. Гриневич акцентує увагу на тому, що одразу із запровадженням “нових методів” хлібозаготівель розпочався масовий опис та продаж “з молотка” майна так званих куркулів. Результатом подібних насильницьких “методів” стало стрімке збільшення кількості відібраного зерна для держави, що одночасно прискорило наростання масового голоду в країні.¹

У цій же колективній монографії, в розділі “Українське село періоду НЕПУ” констатується, що за “новими методами” хлібозаготівельні планові завдання доводилися до кожного господарства і новий виток насилля на селі призвів до стрімкого зростання активних форм опору: все більше селян були готові зі зброєю, вилами чи сокирами рятувати своє господарство, а, отже, й своє життя.²

В колективній праці “Політичний терор і тероризм в Україні” зокрема аналізується хід хлібозаготівельних кампаній за “новими методами”; зазначається, що тих, хто ухилявся від поставок зерна у розмірах, визначених сільськими сходами, сільрадам дозволялося штрафувати у межах п'ятикратного розміру вартості хліба, що підлягав здаванню. Якщо штрафи не сплачувалися, майно боржників підлягало продажу з торгів. Дане рішення було прийняте 3 липня 1929 р. постановою ВУЦВК і РНК УСРР “Про поширення прав місцевих Рад щодо сприяння виконанню загальнодержавних завдань і планів”, постанова дозволяла виносити звинувачення боржникам за статтями кримінального кодексу УСРР.³

Хлібозаготівельній політиці, що кілька років поспіль проводилася методами продовольчої розкладки і призвела до втрати селом значної частини необхідних харчових запасів, присвячена стаття І.В. Рибак “Детермінанта голодомору на Поділлі та південно-східній Волині у 1930-1932 рр.”

Однак детальний аналіз заходів, які були започатковані та впроваджені в Україні протягом 1929 р. за “новими методами” хлібозаготівлі і надалі тільки посилювалися, призвівши до масового голодомору, в історичній науці досліджено недостатньо. Потребує документального підтвердження і той факт, що примусова суцільна колективізація сільського господарства, яка розпочалась наприкінці 1929 р., мала тільки політичне спрямування, адже економічної необхідності не було, так як всі хлібозаготівельні завдання більшовицького керівництва були не тільки виконані, але й перевиконані. Висвітлити дані проблеми ставить перед собою завданням автор даної статті.

Новий 1929 рік не віщував українському суспільству нічого доброго: видача працюючому населенню міст продуктів по картках (перехід до карткової системи розпочався в лютому 1929 р.) не ліквідувала давки та бійки в довгих чергах за хлібом, іншими продуктами харчування.

Перспективи селянства передбачалися ще сумнішими. Зима 1929 р. повністю повторила події минулого року, коли всі зусилля влади були спрямовані на викачування позаекономічними засобами хліба та грошей із села. Так само, як це було раніше, директивні вказівки про виконання хлібозаготівельних та фінансових кампаній “будь за що” спровокували колосальний сплеск насилля та зловживання з боку місцевої влади. Обшуки, побиття, приниження селян, які чинили спротив, набули широкого розмаху. Так, про події в селі Заліське Тальнівського району Уманської округи, матеріали Державного Політичного Управління засвідчили: “.. Уповноважені райвиконкому.. вчинили

.....
обшук у господарстві селянина Цимбала (шість чоловік їдців), відібрали 5 мішків зерна.. і описали майно. Син Цимбала, комсомолец - повісився у клуні, батько – намагався зарізатися, але в нього відібрали ніж..”⁵

Коли в більшості українського селянства закінчилися припаси продуктів, розпочалося проїдання посівного матеріалу і масовий забій тварин. Народний Комісаріат торгівлі УСРР, змушений реагувати на дану ситуацію, надіслав директиву “До всіх заокрторгвідділів” з грифом “Не підлягає оголошенню”, в ній йшлося: ”Як наслідок заходів на хлібозаготівельному ринкові, заможніші групи селянства нині вибраковують худобу в більшому розмірі, ніж це можна вважати за нормальне. Не важко передбачити, що через деякий короткий час посилена реалізація селянської худоби зменшиться.. Тому треба нинішню кон’юнктуру використати, по-перше, для максимального посилення усупільненого сектору щодо кількісного і якісного збільшення череди в радгоспах, колгоспах та в молочарських фермах..”⁶ Наркомторг УСРР не запропонував нічого іншого для припинення масового вирізання худоби, окрім усупільнення її та передачі в колгоспи та радгоспи.

Намагаючись вийти з економічної кризи за допомогою Москви, перший секретар ЦК КП(б)У Косіор (призначений на посаду в серпні 1928 р.) направив навесні 1929 р. доповідну записку до ЦК ВКП(б), в якій підсумовував, що українська влада неодноразово ставила перед союзним центром питання про потребу завезення зерна в Україну, однак до цього часу воно залишилось невирішеним.⁷

Сподівання на допомогу Кремля дійсно були марними, про це засвідчила промова Сталіна на квітневому об’єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б), в якій керівник держави в черговий раз підтвердив, що в сільському господарстві країни все відбувається за продуманим партійним сценарієм. Він зазначив: “.. Крім звичайних податків – прямих і посередніх, які сплачує селянство державі, воно дає ще деякий надподаток у вигляді переплат на промтовари і у вигляді недоотримання по лінії цін на сільськогосподарські продукти.. Чи посильний цей податок для селянства ? Так, посильний. Як він називається у нас інакше ? “Ножицями”, “перекачкою” коштів із сільського господарства у промисловість з метою швидкого розвитку нашої індустрії. Так от, цей надподаток, одержуваний в результаті “ножиць”, і становить “щось подібне до данини”. Чи не означає це, що, беручи цей додатковий податок, ми тим самим експлуатуємо селянство ? Ні, не означає. Природа радянської влади не допускає якої б то не було експлуатації селянства з боку держави.”⁸

Цинізм Сталіна меж не мав, обібравши селянство до нитки і спровокувавши хлібозаготівельною політикою голод, Сталін стверджував, що нічого особливого не відбувається, а насилля та експлуатація взагалі неможливі, оскільки селянство проживає в країні радянській.

Але, незважаючи на систематичність реквізицій хліба, у травні союзне керівництво, підводячи попередні підсумки хлібозаготівель 1928/29 господарського року, було змушене визнати суттєве недовиконання плану, зокрема Україною, поставки якої за 11 місяців (71,1 млн. пудів хліба) виявились вдвічі меншими від запланованих.⁹

Складна економічна ситуація пояснювалась не стільки наслідками недороду, скільки руйнівним впливом впровадженого владою механізму позаекономічного та політичного тиску на село: згортанням ринкових відносин і поступовою деградацією сільського господарства. Загальмувати негативні процеси можна було лише відмовою від силової політики. Натомість сталінський режим зробив ставку саме на неї, поставивши за мету перетворити надзвичайні заходи у систему, повністю ліквідувати товарообмін між містом та селом, загнати селян до колективних господарств, фактично перетворивши їх на кріпаків.

Становище усугублялась ще й тим, що селяни – боржники хлібозаготівлі попереднього господарського року, в обов’язковому порядку зобов’язувались виконати його планове завдання за рахунок нового урожаю, причому розмір хлібозаготівельного завдання прийдешнього року не зменшувався.¹⁰ У зв’язку з цим з року в рік масштаби хлібозаготівель зростали, а можливості їх виконання не покращувались, тому українське село стрімко розорювалося, а зубожіння селян все більше посилювалося.

Незважаючи на це, план хлібозаготівлі для України на 1929/30 господарський рік знову збільшився, він становив 255 млн. пудів зернових.¹¹ Щоб отримати таку значну кількість хліба з економічно виснаженого українського села, більшовицька влада потребувала потужного хлібозаготівельного апарату, наділеного особливими повноваженнями, в тому числі юридичним правом систематично здійснювати реквізиції селянського хліба. І таке право окружні, районні, сільські партійні та виконавчі органи влади отримали, як і отримали вони рекомендації щодо шляхів посилення хлібозаготівлі.

Наукові записки

Проаналізувавши попередню практику, яка доводила складність виконання річного плану поставок хліба з пропорційним квартальним розподілом та виходячи з того, що одразу після збору нового врожаю взяти його у селян буде легше, ніж навесні, коли припасів хліба значно поменшає, а проблем у зв'язку з наближенням посівної побільшає, центральне керівництво визнало за доцільне в 1929/30 господарському році основний тягар хлібозаготівель перенести на перше півріччя (липень-грудень) і проводити їх за так званими “новими методами”, які включали в себе цілий комплекс політичних та економічних заходів.

16 травня 1929 р. Вінницький окружний парткомітет отримав секретну телеграму ЦК КП(б)У за підписом С. Косіора “..для неухильного керівництва в роботі по хлібозаготівлях”, в ній констатовалось: “Повідомляється постанова ЦК ВКП(б) від 11 травня 1929 р. з питання хлібозаготівель. План хлібозаготівель на період травень-липень затвердити в розмірі 15 млн. пудів.. Вважати необхідним, спираючись на ініціативу сільської громадськості, провести через збори селян або земгромади постанови про обов'язкове виконання плану хлібозаготівель для даного села.. Більша частина хлібозаготівельного плану, приблизно 75%, повинна бути виконана за рахунок заможної частини села, менша – в порядку самозобов'язання – іншою частиною села. Для проведення в життя прийнятого загальними зборами хлібозаготівельного плану і розподілу його по окремих господарствах необхідно створити спеціальні сільські комісії.. Доручити НКЮ, ДПУ і НКВС на місці узгодити вказівки про боротьбу з елементами, які зривають міроприємства по хлібозаготівлях.. Не пізніше 15 травня командувати у всі округи.. членів ЦК і Раднаркому, зобов'язавши їх перебувати в районах до забезпечення повного виконання плану заготівель.. Мобілізувати на цей період ряд відповідальних окружних партпрацівників, закріпивши їх безпосередньо до районів і сіл для керівництва роботою по хлібозаготівлях.”¹²

“Нові методи” Політбюро ЦК КП(б)У планувало задіяти в 20-ти округах України, на Поділлі - у Вінницькому окрузі.¹³ (До складу УСРР у 1929 р. входив 41 округ)¹⁴

Степ:	Лівобережжя:	Правобережжя:	Полісся:
АМСРР	Ізюмський	Бердичівський	Волинський
Артемівський	Кременьчущкий	Білоцерківський	Глухівський
Дніпропетровський	Куп'янський	Вінницький	Конотопський
Запорізький	Лубенський	Кам.-Подільський	Коростенський
Зінов'євський	Ніжинський	Київський	Чернігівський
Криворізький	Полтавський	Мог.-Подільський	
Луганський	Прилуцький	Проскурівський	
Маріупольський	Роменський	Тульчинський	
Мелітопольський	Сумський	Уманський	
Миколаївський	Харківський	Шевченківський	
Одеський		Шепетівський	
Первомайський			
Херсонський			
Сталінський			
Старобільський			

Але вже наприкінці травня, отримавши вказівку Сталіна, ЦК КП(б)У зобов'язував й інші округи, в тому числі прикордонні, впроваджувати “нові методи” хлібозаготівлі на селі.

У відповідь 3-го червня 1929 р. секретар прикордонного Могилів-Подільського окружкому КП(б)У Коваленко надіслав в ЦК КП(б)У лист такого змісту: “Даним хочу поставити Вас до відома про те непорозуміння, яке виникло на ґрунті хлібозаготівель, в зв'язку з телеграмою ЦК №226, де зазначено, що додатково постановою Політбюро допускає застосування “нових методів” хлібозаготівель також в округах Могилівському, Любенському і Кременчущкому. Ця телеграма нас здивувала і викликала підозри про помилку.. Проте повне усвідомлення важкого становища з хлібом в країні, а також телеграма тов. Сталіна переконала нас в тому, що вияснення цієї справи могло б викликати на нас зі сторони ЦК безвідповідальність за таку важливу і вирішальну для нашої країни кампанію. Бюро одразу ж дало директиву РПК і вислало уповноважених в райони з вказівкою застосувати на практиці всі методи, перераховані постановою Політбюро від 11 травня..”¹⁵

Таким чином, з травня 1929 р. “нові методи” хлібозаготівель започаткували своє впровадження більшовицькою владою в усіх округах України, також і в прикордонних. Вони передбачали застосування в українському селі наступних заходів:

- Створення районних надзвичайних трійок єдиного керівництва хлібозаготівлями у складі: уповноваженого окружного парткомітету – члена бюро даного райпарткому, секретаря райпарткому і голови райвиконкому.¹⁶

- Організацію в кожному селі “Комісії сприяння хлібозаготівлям”. Комісія формувалася з представника сільської ради (як правило обирався головою комісії), члена КНС та 3-х сільських активістів, при умові виконання ними хлібозаготівельного плану. В невеличких селах комісії склалися з трьох чоловік. Склад комісій, попередньо узгоджений на зборах бідноти, затверджувався загальними зборами села. Основними завданнями комісій були обов’язкове виконання селом річного хлібозаготівельного плану, здійснення постійного контролю за надходженням високоякісного продовольчого зерна, посилення впливу і тиску сільської громадськості на заможну частину населення. Відповідали комісії, разом з уповноваженими райпарткомів, і за ухвалення постанов загальними сільськими зборами планових завдань та розподіл плану по господарствах.¹⁷

- Доведення плану до селянських господарств відтепер відбувалося таким чином: ЦК ВКП(б) і Наркомторг СРСР ставили завдання перед ЦК КП(б)У і Наркомторгом УСРР, останні – окружним партійним та виконавчим органам влади, окружні – районним органам влади, районні – сільським радам і “Комісіям сприяння хлібозаготівлям”. Комісії доводили планове завдання до кожного окремого селянського господарства. Створена вертикаль і щотижнева звітність давали змогу керівництву країни чітко контролювати хід хлібозаготівель і своєчасно реагувати на проблеми.¹⁸

Кардинальні зміни відбулися щодо термінів виконання хлібозаготівельного плану. Якщо раніше планове завдання розподілялось майже рівномірно на весь господарський рік (господарський рік розпочинався з початком жнив), то постанова Політбюро ЦК КП(б)У “В зв’язку з хлібозаготівельною кампанією 1929/30 рр.” від 26 липня 1929 р. з грифом “цілком таємно” орієнтувала всі партійні організації на виконання не менше 85% плану до 1-го січня 1930 р. В постанові також йшла мова: “Просити ЦК ВКП(б), щоб річний план хлібозаготівель для України був визначений не пізніше 15 серпня..”¹⁹ Це свідчить про повну залежність українського партійного керівництва від Кремля у визначенні розміру хлібозаготівельного плану.

Вже через три дні постанова ЦК ВКП(б) “Про організаційно-партійну роботу в зв’язку з прийдешньою новою хлібозаготівельною кампанією” від 29 липня 1929 р. з грифом “таємно” вимагала стовідсоткового виконання плану південними районами країни до 1 січня 1930 р., тобто, за перших шість місяців поточного господарського року, іншими районами – до 1 лютого 1930 р.²⁰

Відреагувавши на рішення Москви, в серпні 1929 р. ЦК КП(б)У поставив завдання окружним парткомітетам виконати хлібозаготівельний план протягом тільки першого півріччя господарського року. Відповідні директиви окружні парткомітети надіслали райпарткомам.²¹

При визначенні для господарств планового завдання хлібоздачі “Комісії сприяння хлібозаготівлям” зобов’язувалися 75% плану розподілити серед 7-8% (не більше 10%) заможників, так званих “куркулів”. 25% - повинна була здати інша, переважаюча більшість господарств села.²² Даний метод назвали колективним, – за його виконання несло відповідальність все село. Тільки таким чином, впровадженням на селі кругової поруки, влада змусила багатьох селян усіма засобами (аж до участі в розкуркуленні) домагатися виконання хлібозаготівлі, в першу чергу, заможними селянами.

Мобілізація партійного активу як сільського так і міського на виконання хлібозаготівельного плану повинна була тільки посилитись. Цьому передувала постанова Політбюро ЦК ВКП(б) “Про хлібозаготівлі” від 17 січня 1929 р. з грифом “таємно”, де акцентувалось: “..Дати директиву всім республіканським і місцевим організаціям про те, що хлібозаготівельний апарат і товариші, які відряджені в даний час для сприяння в хлібозаготівлі, не повинні обтяжуватися іншими дорученнями і завданнями.. Самій системі відряджень повинен надатись характер довготривалих..”²³

В свою чергу, 11 травня 1929 р. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло відповідну постанову, звертаючи увагу на те, що всі працівники, які відправлені на хлібозаготівлю, повинні знаходитися в районах до “забезпечення повного виконання плану заготівель..”²⁴ Партактиву не дозволялося залишати села до виконання завдання хлібозаготівельної кампанії.

Передбачалося формування на виробництві багаточисельних робітничих бригад. Вони відправлялись на тривалий період в село для реквізицій хліба, їхня кількість значно зросла з початком впровадження “нових методів” хлібозаготівлі.

Ще в червні 1929 р. Тульчинський окружком КП(б)У, реально оцінюючи можливість виконання хлібозаготівельного плану, в циркулярі “До всіх голів райвиконкомів, до всіх секретарів райпарткомів” з грифом “таємно” вказував на важливість “.. негайної мобілізації необхідної кількості

робітників для проведення як організаційної, так і практичної роботи по одержанню хліба в серпні місяці.²⁵

10 липня 1929 р. секретар ЦК КП(б)У Косіор в директиві окружкомом КП(б)У з грифом “цілком таємно” наголошував на “.. прийнятті ряду мір для організації робітничих бригад”²⁶

Кульмінаційним моментом для численних робітничих бригад, які були задіяні в хлібозаготівельній кампанії 1929 р., стала заборона їм залишати села до виконання селянами хлібозаготівельного плану.²⁷ З вересня 1929 р. робітники змушені були перебувати в селах безвиздно, по кілька місяців. Своє невдоволення вони виміщували на селянах, нещадно грабуючи їх, застосовуючи насильницькі дії в ході хлібозаготівлі, за всяку ціну намагаючись якнайшвидше виконати планове завдання, щоб повернутися до домівок. Наприклад, інформаційний відділ ЦК КП(б)У в огляді “Про хід хлібозаготівель” за жовтень 1929 р. повідомляв: “.. У селі Лука Барська Вовковинецького району Проскурівського округу (тепер: Барського району Вінницької області) селян-боржників били, водили по селу з одягнутою на голову грамофонною трубою і під звуки похоронного маршу вигукували “смерть врагам.”²⁸

Особливу роль, яку відіграли дані бригади в ході хлібозаготівельних кампаній, відзначив і вищий законодавчий орган країни – Всесоюзний Центральний Виконавчий комітет. В грудні 1929 р., підсумовуючи виконання хлібозаготівельного плану поточного року, ВЦКК відмітив, що план хлібозаготівлі виконано, незважаючи на опір глитая, і “робітники брали активну участь в хлібозаготівлях.”²⁹

- Всебічна допомога хлібозаготівельним організаціям з боку всіх громадських організацій, жіночого і молодіжного активу, особливо – комсомолу. У вже вказаній постанові ЦК ВКП(б) від 29 липня 1929 р. йшлося: “Комсомольські організації повинні поряд з комуністами показувати приклад у виконанні зобов’язань по хлібозаготівлі, виступаючи організаторами червоних обозів, залучати до роботи селянську молодь, широко використовувати “легку кавалерію” для покращення роботи хлібозаготівельного апарату.”³⁰ Комсомольські бригади, які здійснювали реквізиції селянського хліба, отримали назву “легка кавалерія”.

Про методи діяльності комсомольців Поділля свідчить такий факт: “.. В селі Вернянка Липовецького району Вінницького округу комсомольський осередок села Брицького, після обшуків селянських господарств, повісив двом куркулям на груди плакат з написом “Бойкот куркулю – ворогу радянської влади.” (Для активізації дій “легку кавалерію” з одних сіл направляли в інші села).³¹

Політбюро ЦК КП(б)У високо оцінювало роль громадських організацій в справі хлібозаготівельної кампанії. У жовтневій 1929 р. постанові зазначалось: “В зв’язку із зростанням опору куркулів хлібозаготівлям, мобілізація партійних, комсомольських, профспілкових організацій має вирішальне значення.”³²

- Прийняття вищими партійними органами влади постанов, державними інституціями законів, які давали юридичне право місцевому керівництву здійснювати реквізиції хліба в селянських господарствах і притягувати селян не тільки до адміністративної відповідальності за невиконання хлібозаготівельних планів, але й до кримінальної. Так, постанова Політбюро ЦК КП(б)У з грифом “Цілком таємно” від 18 червня 1929 р. вимагала від окружних і районних партійних ланок застосування таких заходів: “.. По відношенню до куркулів, злісних нездатчиків хліба державі, продовжувати застосування всіх мір – опис і продаж їхнього майна, а також притягнення до суду по ст. 58 КК УСРР.”³³ (Доречі, Народним Комісаріатом юстиції, за погодженням з ВУЦВК, примінення ст. 58 було узаконено тільки 10 вересня 1929 р., тобто правові акти не встигали за партійними директивами.)³⁴

З метою посилення тиску на “куркульський” прошарок селянства 3 липня 1929 р. Всеукраїнський Центральний Виконавчий комітет прийняв закон “Про поширення прав місцевих Рад щодо сприяння виконанню загальнодержавних завдань і планів”, який дозволяв примусове стягнення хліба з “куркульських господарств”. В законі підкреслювалось: “.. Незалежно від того чи будуть знайдені лишки, чи ні, всерівно застосовувати п’ятиразовий штраф, продаж майна тощо.”³⁵ Влада тим самим поставила заможніших селян у безвихідне становище, давши зрозуміти, що, якщо вони і встигнуть розпродати свій хліб (після прийняття рішення сільськими зборами про його здачу державі), всеодно будуть притягнуті до судової відповідальності.

Окружні партійні комітети, виконуючи партійні постанови та прийняті закони, поставили завдання хлібозаготівельним органам в кожному селі притягнути до суду по 2-3 господарства, що стало б уроком для інших. Суд і прокуратуру зобов’язали розглядати такі справи позачергово.³⁶

Хвиля репресій прокотилась в цей період і на Поділлі, в одному Жмеринському районі Вінницького округу за невиконання хлібозаготівельного плану до суду було притягнуто 40 селянських господарств.³⁷

- Позбавлення селян, невиконавців хлібоздачі, виборчих прав, з усіма наступними наслідками аж до притягнення до судової відповідальності, виселення з села тощо.³⁸ Причому, ця політична акція носила масовий характер. Наприклад, у Копайгородському районі з 14904 чол. виборців – 1004 чол. були позбавлені протягом 1929 р. виборчих прав.³⁹

- Заохочення владою ухвалені сільськими зборами рішень про виселення з сіл “злісних нездатчиків хліба”, що і відбулось в селі Кошлани Дашівського району (тепер - Оратівський район) Вінницького округу.⁴⁰ Виселення, безперечно, викликало у селян рішучий опір, який нерідко переростав у збройні виступи проти влади.

- Примусове індивідуальне обкладання селянських господарств з сільськогосподарського податку. Дане обкладання, що застосовувалось до селян-боржників, різко збільшувало розмір не тільки самого сільськогосподарського податку, але й також розмір самообкладання, величина якого залежала від податку. Індивідуальне обкладання часто призводило до повного розорення селянських господарств і спричинило швидке наростання селянського опору. Про це, зокрема, засвідчила резолюція бюро Вінницького окружного комітету КП(б)У “Про політичний стан округу” від 22 липня 1929 р., в якій констатовалось: “Найбільших розмірів досягла антирадянська діяльність в останнє півріччя при реалізації індивідуального обкладання по сільськогосподарському податку..”⁴¹

- Застосування політичного і економічного бойкоту “куркуля”. 19 березня 1929 р. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло постанову “Про хлібозаготівлі”, в якій ЦК націлював: “.. Основним заходом для посилення хлібозаготівель повинен стати розвиток широкої громадсько-політичної роботи. Так, як на даний час товарні лишки хліба знаходяться в основному в заможній частини села, то міри громадського впливу повинні бути спрямовані насамперед до цих прошарків і особливо до тих господарств, які маючи значні товарні лишки, зовсім не здали хліб державно-кооперативним заготовачам, або здали його в обмеженій кількості, тільки для виду.. Як захід громадського впливу на нездатчиків хліба - впровадити бойкот куркуля..”⁴²

Вінницький окружний комітет КП(б)У, звітуючи про прийняті заходи на дану постанову та постанову ЦК КП(б)У від 11 травня 1929 р. стосовно хлібозаготівельної кампанії, інформував: “.. Поруч з економічним бойкотом було пророблено питання по створенню політичного бойкоту, тобто, розв’язати класову боротьбу на селі, необхідно було так організувати бідняка з середняком, щоб на кожному кроці куркуль почував себе у ворожому оточенні..”⁴³

Редакторам газет ЦК КП(б)У поставив завдання: “.. Оголошувати прізвиська бойкотованих куркулів і сповіщати в чому полягає цей бойкот.., уважно стежити за тим, аби різні форми бойкотування не набрали масових явищ, не переростали в свою протилежність, як про це вже повідомлялось у керівній пресі, коли де-не-де спостерігалось бойкотування 15-20 % населення того чи іншого села..”⁴⁴

- Збільшення площ законтракованого зерна. В грудні 1928 р. Всесоюзна Рада Праці і Оборони прийняла постанову “Про контракцію продуктів сільського господарства в 1928/29 рр.”, в ній передбачалося: “Вважаючи за потрібне поширювати й надалі практику контракції, затвердити такі контрольні цифри для контракції: для ярових культур (орієнтовно) – 5 млн. гектарів, для рослинної сировини – 4,9 млн. гектарів.., для скотарської сировини – на загальну суму в 57 млн. карбованців.., для картоплі й іншої городини і овочів – 30 млн. карбованців.. План контракції для озимини подати не пізніше 31 січня 1929 р..”⁴⁵

Недоодержавши запланованої кількості зерна й іншої сільськогосподарської продукції (вплинули і кліматичні негаразди) у 1927/28 господарському році, сталінський режим таким заходом змусив селян-боржників підписувати кабальні договори з заготівельними організаціями про контракцію майбутнього урожаю, попереджаючи контрактантів про кримінальну відповідальність за недосів законтракованих площ.⁴⁶

В українських селах відбирали хліб в першу чергу в селян-контрактантів, причому досить часто це здійснювалось “на корню” – одразу з поля під час жнив. Так, у селі Теклівка Могилів-Подільського округу 61 % річного хлібозаготівельного завдання було виконано за рахунок контракції “на корню”⁴⁷.

- Відрахування дітей “куркулів”, невиконавців хлібозаготівельного плану, з вищих і середніх навчальних закладів та з лав Червоної армії. У доповідній записці Лисенка - уповноваженого з хлібозаготівель у Турбівському районі Вінницького округу, читаємо: “При проведенні бойкоту

.....
впроваджувались заходи, коли синка куркуля, чи заможника відкликали з ВУЗу, чи з Червоної армії і куркуль починав хліб завозити, але синка, все ж таки, відраховували..”⁴⁸ Для осіб, яких спіткало відрахування, це означало політичну недовіру з усіма відповідними наслідками.

- Виключення заможних селян і середняків за “саботаж хлібозаготівлі” із сільських земельних громад, що означало втрату земельного наділу. Щоб позбутись даної загрози, селяни змушені були, для виконання хлібозаготівельного завдання, купувати хліб на ринку в спекулянтів. Наприклад, в селі Лозовата Липовецького району Вінницького округу, після погроз виключення з земельної громади, “за два дні надійшло 700 пудів хліба”⁴⁹

- Занесення селян, які не дотримувались графіку хлібоздачі або оголошували бойкот більшовицькій державі, не здаючи зерно - на “чорну дошку”. У постанові Політбюро ЦК КП(б)У “Про хлібозаготівлі” від 19 березня 1929 р. зазначалось: “.. Місцеві партійні організації повинні проникнутися серйозністю становища і знайти в себе сили зрушити і розгорнути хлібозаготівлю.. Як міру громадського впливу на невиконавців хлібозаготівлі застосувати чорну дошку..”⁵⁰ Даний захід автоматично позбавляв селян всіх громадянських прав, а їхні господарства підлягали розпродажу.

- Формування і відправлення на зсипні пункти щотижневих “червоних валок”. На це націлювала вже згадувана постанова ЦК ВКП(б) “Про організаційно-партійну роботу в зв’язку з прийдешньою новою хлібозаготівельною кампанією” від 29 липня 1929 р. з грифом “таємно”. Постанова ставила завдання: “Для швидкої реалізації планів хлібозаготівель, масштабно використовувати і організувати червоні обози..”⁵¹

Окружні партійні комітети КП(б)У дали вказівку районному керівництву “впроваджувати метод систематичної та постійної організації щотижневих червоних обозів..”⁵² І, як констатували уповноважені з хлібозаготівлі, “.. це міроприємство дало гарні наслідки..”⁵³

- Заборона селянам продавати зерно як приїжджим спекулянтам, так і на ринку. Ринкові ціни, в зв’язку з хлібозаготівельною кризою, на той час були високими, і Народний Комісаріат торгівлі, щоб запобігти реалізації селянами зерна на ринку, запропонував збільшити розмір планового завдання і зменшити терміни здачі хліба державі.⁵⁴ Вказаний захід ще більше посилив насилля над селянством і практично зруйнував внутрішній зерновий ринок. Стосовно спекулянтів таємна директива Президії Вінницького окружного виконавчого комітету “Ч-187/г” від 5 червня 1929 р. вимагала “заарештовувати на місці”⁵⁵

- Постачання села дефіцитними промисловими товарами. Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) “Про хлібозаготівлі” від 17 січня 1929 р. з грифом “Таємно. Не для преси” визначила пріоритет постачання, наголошуючи: “.. Дефіцитні промтовари повинні постачатись селянам, які продають свій хліб державі та кооперативним заготовачам..”⁵⁶

Була визначена і кількість промислових товарів для українського села – не менше 60 % всіх промтоварів, які надходили в Україну.⁵⁷

- Запровадження соціалістичного змагання між округами, районами, селами, господарствами за успішне і дострокове виконання хлібозаготівельних завдань. Народний Комісаріат торгівлі УСРР в серпневому циркулярі округам підкреслював: “В цілях успішного проведення і пошкваллення хлібозаготівельних робіт необхідно провести змагання по здачі хліба, як між окремими земельними громадами, так і окремими господарствами..”⁵⁸

- Оприлюднення результатів хлібозаготівлі в пресі та сільських стінних газетах. Стосовно цього заходу партійні форуми неодноразово наголошували: “Вся центральна і місцева преса, а також сільські і заводські друковані та стінні газети повинні вести активну пропаганду за чітке проведення партійної лінії.. При цьому, основним завданням стінних газет і окружної преси є висвітлення конкретного виконання хлібозаготівельних планів, як по районах, так і селах..”⁵⁹

- Проведення постійної агітації в школах серед учнів, з метою їхнього впливу на батьків для якнайскорішого виконання господарствами хлібозаготівельних завдань.⁶⁰

- Надсилання в села листів червоноармійців та робітників і публікація їх в місцевій пресі. Про необхідність використання даного заходу засвідчила постанова ЦК ВКП(б) від 29 липня 1929 р., в ній йшлося: “.. Повинна бути проведена необхідна масова робота серед червоноармійців і червонофлотців для мобілізації всіх сил на допомогу справі хлібозаготівель шляхом організації і відправлення колективних та індивідуальних листів червоноармійців на село; притягнути до масової роботи на селі відпускників Червоної армії, кадри територіальних частин і т.д..”⁶¹

- Відрахування невиконавців хлібозаготівельних планів зі складу пайщиків кооперації та відмова їм в наданні сільськогосподарського кредиту. Отримавши липневу постанову Політбюро ЦК КП(б)У “Про хлібозаготівельну кампанію 1929/30 рр.”, Вінницький окружком КП(б)У в директиві

“До всіх райпарткомів” від 3 серпня 1929 р. з грифом “цілком таємно” закликав: “.. Неухильно керуватися постановою ЦК КП(б)У.. Одним із заходів до селян-куркулів повинен бути – припинення відпуску кредитів..”⁶²

Зі складу пайщиків кооперації за невиконання хлібозаготівельних завдань селян розпочали відраховувати ще раніше, згідно березневої постанови Політбюро ЦК КП(б)У “Про хлібозаготівлі.”⁶³

- Впровадження системи преміювання сіл і окремих селян, які вчасно розрахувались з державою по хлібозаготівлях, виконавши планові завдання. Преміювання здійснювалося в основному продукцією легкої промисловості та сільськогосподарської кооперації. Даний захід став активно застосовуватись на селі з січня 1929 р., відповідно до постанови Політбюро ЦК ВКП(б) “Про хлібозаготівлі”. Постанова вимагала: “.. Визнати за необхідність встановити систему преміювання товарами сільських кооперативів за своєчасне або дострокове виконання виконання заготівельних планів, а також їх перевиконання..”⁶⁴

- Проведення в селах зборів, мітингів, демонстрацій на підтримку політики держави щодо хлібозаготівель.⁶⁵

- Посилення ворожнечі до “куркуля – опори капіталізму на селі”. Дана вимога партійної еліти і надалі пронизувала постанови, директиви, розпорядження вищих партійних і радянських ешелонів влади. У резолюції квітневого 1929 р. об’єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б) акцентувалось: “.. Зростання соціалістичних форм господарства, витіснення капіталістичних елементів і пов’язане з цим зростання опору ворожих нам класових сил, неминуче викликають загострення класової боротьби на цьому переломному етапі соціалістичного будівництва. Пролетарська диктатура на даному етапі означає продовження і посилення (а не згасання) класової боротьби..”⁶⁶

Сільський люмпенізований актив, використовуючи заклик антиукраїнського тоталітарного режиму про загострення класової боротьби, разом з різного роду приїжджими бригадами все частіше здійснював насилля над своїми ж односельцями. Так, у звітах ЦК КП(б)У за перше півріччя 1929 р. відклалась така інформація: “.. Класова боротьба на селі прийняла самі гострі форми. Куркульня веде шалений опір аби не здати лишків хліба.. Куркулів, що не виконали свого плану, примушували допитувати один одного де він дів хліб, а при цьому шолкати один другого по носі, лизати стіни і таке інше..”⁶⁷

Уповноважені райпарткомів КП(б)У доповідали Вінницькому партокружку: “.. В кожному селі прийшлося описати хліб, забрати та продати по 2-3 господарства за невиконання накладених хлібозаготівель.. Своє майно від описання ховають по другим селам і, навіть, в іншому районі..”⁶⁸

Про насилля влади над селянами свідчать також огляди інформаційного відділу ЦК КП(б)У “Про хід хлібозаготівель” за червень 1929 р., де зазначається: “.. Спостерігаються випадки масових обшуків, арештів, визначення нереальних термінів виконання постанов комісій (24, 28 годин), масове складання актів за невиконання постанов, перекручування в бік продажу майна за нездачу хліба, розповсюдження нових методів хлібозаготівель на велику кількість середняцьких господарств, використовування хлібозаготівель з метою розкуркулення.. Крім того, були випадки наявності грубого поведіння, брудної лайки, залякування зброєю, та також випадки побиття окладних селян (Шевченківська, Лубенська, Ніжинська, Вінницька, Луганська округи)”⁶⁹.

Інформації Вінницького окружного партійного комітету “Про хід хлібозаготівель по Вінницькій окрузі” за перше півріччя 1929 р. висвітлюють настрої голодуючих селян, розмови серед них носили такий зміст: “Радянська влада дере останню шкуру й хоче нас залишити без хліба (Літинський район).. Влада вивозить хліб за кордон, а нас і середняків залишила без хліба (Дашівський район).. Більшовики хочуть вивезти з України весь хліб, після чого задушуть Україну (Калинівський район)..”; “При проведенні хлібозаготівлі, до 713 господарств примінили опис майна, до 238 господарств – продаж, а 110 осіб – до судової відповідальності за злочинну нездачу хліба.. На райпартзборах Синявського району (Проскурівська округа) виступив один партієць і заявив, що партія робить помилку, проводячи таку тяжку для селян хлібозаготівлю, селяни сидять на голодному пайку, сільське господарство руйнується.. В селі Миколаївці Козятинського району бідняки заявили на сході, що скоро всі здохнуть з голоду, ніде дістати хліба.. В одному із сіл Любарського району (Бердичівський округ) Комісія по хлібозаготівлі відмовилася від роботи, заявивши, що грабувати не підуть, а хліба в селі всерівно немає..”⁷⁰

Підсумовуючи результати репресивних хлібозаготівельних кампаній за “новими методами” 1929 р., можна стверджувати, що зусилля більшовицької влади, які базувалися на силових заходах, увінчалися для неї успіхом. Інформаційні зведення партійних і виконавчих органів влади за жовтень-листопад 1929 р. свідчать про завершення виконання планових завдань селами, районами, округами

України. Так, Вінницький окружком КП(б)У в інформації “Про хлібозаготівлю по Вінницькій окрузі” доповідав ЦК КП(б)У: “.На 27 жовтня 1929 р. річний план хлібозаготівлі виконано по окрузі на 110,2 %.. Бюро ОПК на своєму засіданні від 19/X ухвалило вважати за необхідність до 12 річниці Жовтневої Революції організувати по окрузі колективну здачу хліба у всіх селах районів поверх плану..”⁷¹

Всього з України до кінця 1929 р. було вивезено 310 млн. пудів зерна, що становило 121,5 % планового завдання.⁷²

Про успішне завершення господарського року в СРСР та виконання хлібозаготівельного плану повідомила груднева 1929 р. постанова РНК СРСР “Про постачання харчового збіжжя”. В ній підкреслювалося, що “успіх хлібозаготівель дав можливість утворити непорушний хлібний фонд у 2 млн. тонн..”⁷³

Отже, аналізуючи сутність десятків заходів, які були задіяні в українському селі у 1929 році, в зв’язку з впровадженням “нових методів” хлібозаготівлі, слід констатувати: переважна їхня більшість була спрямована на посилення репресій над селянством, що підтверджує факт державного терору проти селянина-одноосібника. Сталінське партійне керівництво вже навесні 1929 р. дало чітко зрозуміти, що не зупиниться ні перед чим для досягнення своєї мети – побудови індустріального комуністичного суспільства в країні у вкрай стислі терміни і в основному за кошти виробників продукції сільського господарства.

Відтепер за виконання обов’язкових завдань з хлібоздачі, тягар яких майже повністю лежав на плечах заможних і середняків, відповідала і неможлива частина селянства. При цьому практично встановлювався принцип кругової поруки: недодану частку поставок хліба належало виконати незможним. Ця обставина стала серйозним стимулом для посилення психологічного тиску “своєї” бідноти на незговірливих односельців. І, як свідчать архівні джерела, в своїй більшості незможники були готові, заохочені різноманітними пільгами, до силової реалізації на селі політики експропріації багатства у заможнішого селянства.

План здачі хліба за “новими методами” доводився “Комісією сприяння хлібозаготівлі” до кожного господаря особисто, і його невиконання, як правило, закінчувалося конфіскацією майна і продажем господарства з торгів.

У голодуючих селян України “нові методи” хлібозаготівель почали впроваджуватись вже з кінця травня 1929 р., за два місяці до збирання нового урожаю. Успіх кампанії в округах України забезпечували десятки тисяч партійних уповноважених, надісланих з виробництва - робітників, а також найдієвіша частина бідняцтва – сільський актив. І, як підтвердили підсумки хлібозаготівельної політики 1929/30 господарського року, загальнодержавне річне планове завдання було виконане протягом шести місяців.

Незважаючи на позитивні результати хлібозаготівель і забезпечення країни необхідною кількістю зерна (основна економічна вимога сталінського керівництва до українського села), листопадовий 1929 р. пленум ЦК ВКП(б) прийняв фатальне, в першу чергу для аграрної України, рішення - курс на негайну суцільну колективізацію сільського господарства. Тому дане рішення Кремля є не, що інше, як крок політичний (економічної необхідності не було), мета якого – “знищити коріння капіталізму на селі”. Сталінський тоталітарний режим, який в основному вже сформувався, не бажав надалі залежати від селянина-одноосібника з його “дрібнобуржуазними поглядами”, які на той час стали основною перешкодою далекоглядним планам більшовиків.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гриневич Л.В. Методи хлібозаготівель 1928/29 р. по-сталінському // Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки. Голова редакційної ради – В.А. Смолій. Відпов. ред. В.М. Литвин. – К., 2003. - С. 291; 2. Гриневич Л.В. “Надзвичайні заходи 1928 р. та особовий склад УВО” // Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки.. - С. 307; 3. Політичний терор і тероризм в Україні. Голова редакційної ради В.М. Литвин. Відпов. ред. В.А. Смолій. – К.; 2002. – С. 360; 4. Рибак І.В. Детермінанта голодомору на Поділлі та Південно-Східній Волині у 1930-1932 рр. // Держава та армія. – Львів, 2004. – С. 165; 5. Державний архів Вінницької області (далі-ДАВО). - Ф. П-29.-Оп. 1.- Спр. 473.- Арк. 55; 6. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 471.- Арк. 150; 7. Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки.. - С. 288; 8. Маркова С.В. Голодомор 1932-1933 років на Поділлі. – К., 2003. – С. 15; 9. Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки.. - С. 290; 10. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 470.- Арк. 270; 11. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 471.- Арк. 79; 12. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 475.- Арк.182; 13. Там само; 14. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 485.- Арк. 162; 15. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 487.- Арк. 35; 16. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 473.- Арк. 64; 17. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 486.- Арк. 9, 17, 27; 18. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 485.- Арк. 173; 19. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 471.- Арк. 35; 20. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 484.- Арк. 52; 21. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 486.- Арк. 25; 22. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 485.- Арк. 97; 23. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 484.- Арк. 5; 24. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 470.- Арк. 199; 25. ДАВО.- Ф. П-33.- Оп. 1.- Спр. 903.- Арк. 7; 26. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 471.- Арк. 19; 27. ДАВО.- Ф. П-33.- Оп. 1.- Спр. 798.- Арк. 234^а; 28. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 473.- Арк. 92; 29. Збірник

законів та наказів Робітничо-Селянського уряду СРСР, 1929. - №№ 1-76. – Арт. 743; 30. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 484.- Арк. 52 зв.; 31. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 459.- Арк. 28; 32. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 475.- Арк. 319 зв.; 33. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 470.- Арк. 270; 34. Збірник законів та розпоряджень Робітничо-Селянського уряду УСРР.- 1929. - №№ 1-27. - Арт. 93; 35. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 486.- Арк. 17; 36. ДАВО.- Ф. П-33.- Оп. 1.- Спр. 798.- Арк. 234⁴; 37. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 459.- Арк. 28 зв.; 38. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 463.- Арк. 38; 39. ДАВО.- Ф. П-54.- Оп. 1.- Спр. 45.- Арк. 16; Спр. 63.- Арк. 1; 40. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 479.- Арк. 147; 41. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 463.- Арк. 38; 42. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 470.- Арк. 75; 43. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 479.- Арк. 50; 44. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 470.- Арк. 87; 45. Збірник законів та наказів Робітничо-Селянського уряду СРСР.- 1929. - №№ 1-76. - Арт. 29; 46. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 479.- Арк. 45; 47. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 489.- Арк. 139, 140; 48. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 479.- Арк. 51; 49. Там само; 50. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 470.- Арк. 75; 51. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 484.- Арк. 52 зв.; 52. ДАВО.- Ф. П-33.- Оп. 1.- Спр. 798.- Арк. 234; 53. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 479.- Арк. 51; 54. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 471.- Арк. 79, 80; 55. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 479.- Арк. 154 – 156; 56. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 484.- Арк. 4; 57. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 485.- Арк. 174; 58. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 471.- Арк. 80; 59. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 484.- Арк. 53; 60. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 479.- Арк. 51; 61. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 484.- Арк. 53; 62. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 475.- Арк. 256; 63. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 470.- Арк. 75; 64. ДАВО.- Ф. П-31.- Оп. 1.- Спр. 484.- Арк. 4; 65. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 479.- Арк. 51; 66. КІРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК (1898-1970). – К., 1980. – Т. 4. – С. 173; 67. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 473.- Арк. 69, 92; 68. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 479.- Арк. 52; 69. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 473.- Арк. 44, 55, 66; 70. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 480.- Арк. 78, 146, 147, 200; 71. ДАВО.- Ф. П-29.- Оп. 1.- Спр. 476.- Арк. 51, 56; 72. Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки. – С. 448; 73. Збірник законів та наказів Робітничо-Селянського уряду СРСР.- 1929. - №№ 1-76. – Арт. 743.

Ю.С. Степанчук

ТОВАРИСТВО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ РЕСПУБЛІКИ В 20-ТІ – ПОЧАТКУ 30-Х РР. ХХ СТ.

За роки незалежності наша держава зробила значні кроки на шляху ствердження та конституційного забезпечення діяльності громадських об'єднань. За цей час відбулася не лише їх трансформація, а й зміна суспільних поглядів на їх роль та місце в утвердженні України як демократичної держави. Розпочався і продовжується процес переосмислення багатьох наріжних істин, переоцінки суспільних цінностей. В умовах становлення сучасної української спільноти та структуризації відносин між окремими соціальними групами та державою виникає необхідність вивчення досвіду діяльності громадських об'єднань колишнього Союзу РСР.

Завдання даної статті вбачаються у висвітленні місця та ролі Товариства Червоного Хреста України (УЧХ) в умовах формування тоталітарної системи в 20 – ті – поч. 30 – х рр. ХХ ст.

Історія Українського Червоного Хреста представлена радянською історіографією добре. У різні історіографічні періоди до діяльності цього добровільного товариства зверталися такі дослідники, як В.Аврамов,¹ М. Барсуков,² С. Богуцький,³ І. Еліс,⁴ Д. Завіленський,⁵ К. Захаренко,⁶ Є. Кушнір,⁷ Г. Митерев⁸ та ін. Проте на сьогодні немає повного та об'єктивного дослідження, присвяченого УЧХ. Певне виключення становить фундаментальна праця М. Журби, де на фоні етнопатристичних та міжнародних аспектів діяльності громадських об'єднань українського села (20-30-х рр. ХХ ст.) подаються принципи та форми діяльності УЧХ у сільській місцевості.⁹

Серед низки добровільних організацій, що існували в Україні у міжвоєнний період, УЧХ була не лише найменш одіозною, а й користувалася значною пошаною серед населення, зокрема селянства.

Прикметно, що у тяжкі роки національно-визвольних змагань українські громадсько-політичні діячі завжди надавали великого значення роботі УЧХ. Зокрема Іван Огієнко був одним із фундаторів місцевих відділів цього незамінного для воюючої держави добровільного товариства.¹⁰

Проте з приходом більшовиків до влади “буржуазна” організація, якою вважався Червоний Хрест, пролетарській країні стала не потрібна. І тільки проблема голоду 1921-1922 рр. змусила більшовицьких лідерів повернути його з небуття.

Діяльність товариства складалася з таких основних засад: медично-санітарної та медикаментної допомоги населенню в місті й на селі, допомоги дітям, допомоги потерпілим від різних стихійних бід, військово-санітарної допомоги. Разом з цим, як і інші громадські об'єднання, Червоний Хрест України (УЧХ) прагнув до збільшення кількості своїх членів та до максимального забезпечення грошових надходжень у фонд організації.